

JAROSŁAW PRZEPERSKI¹

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Wydział Pedagogiczny

Rodzina wielodzietna w przestrzeni publicznej. Przykład wdrożenia Karty Dużej Rodziny

The Large Family in the Public Space. The Case of Implementing the Large Family Card

I. WIELODZIETNOŚĆ W DOBIE KRYZYSU DEMOGRAFICZNEGO

Tematyka związana z rodzinami wielodzietnymi przez wiele lat nie pojawiała się w głównych nurtach dyskusji społecznych. Może to dziwić, ponieważ uprzywilejowaną pozycję rodzin z większą liczbą dzieci podkreśla już Konstytucja RP w artykule 71: „Państwo w swojej polityce społecznej i gospodarczej uwzględnia dobro rodziny. Rodziny znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej z w ł a s z c z a w i e l o d z i e t n e i niepełne, mają prawo do szczególnej pomocy ze strony władz publicznych”².

Badania naukowe dotyczyły jedynie pomocy społecznej i wskazywały wielodzietność jako istotną przyczynę wykluczenia społecznego³. Ostatnich kilka lat wiąże się ze zmianą dyskursu w przestrzeni publicznej dotyczącego wielodzietności. Nie tylko wskazywane są zagrożenia związane z posiadaniem liczego potomstwa, ale coraz częściej mówi się o dużych rodzinach jako nadziei dla przy-

¹ Jarosław Przeperski, doktor nauk społecznych, wykładowca na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, założyciel i wieloletni dyrektor Fundacji Nadzieja dla Rodzin. Jego zainteresowania naukowe koncentrują się wokół pracy socjalnej z rodziną, ewaluacji pracy socjalnej oraz polityki prorodzinnej. Jego pasją jest łączenie teorii, badań i praktyki w zakresie promocji i wspierania rodzin. Prywatnie mąż i tata pięciorga dzieci.

² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej.

³ Por. B. Balcerzak-Paradowska, *Rodziny wielodzietne w Polsce: teraźniejszość i przyszłość*, Warszawa 1997; P. Deskur, *Pomoc społeczna rodzinie wielodzietnej*, w: *Rodzina – Etyka – Małżeństwo*, red. R. Horodeński, E. Ozorowski, Białystok 2005.

szłości naszego kraju. Zmiana ta jest związana z coraz większą świadomością dramatycznie pogarszającej się sytuacji demograficznej Polski. Według raportu Narodowej Rady Ludnościowej jesteśmy świadkami kilku procesów, które w przyszłości mogą w znaczący sposób przyczynić się do zmian funkcjonowania kraju w wymiarze społeczno-gospodarczym. Według raportu „Polska wkracza w ponowny okres depopulacji [...], który jednak tym razem będzie już miał charakter trwałej tendencji”⁴. Od 2010 roku obniża się wielkość przyrostu naturalnego. W 2010 roku wyniósł 35 tys. osób. Jednak dane pokazują, że w 2011 roku obniżył się prawie trzykrotnie do poziomu 12,9 tys., a w kolejnym roku (2012) wyniósł 9,6 tys.⁵ Dane Głównego Urzędu Statystycznego za 2013 rok wskazują na ujemny przyrost naturalny ludności. Liczba urodzeń była mniejsza od zgonów o ok. 15 tys. osób. Współczynnik przyrostu naturalnego wyniósł 0,4%⁶. W 2012 roku współczynnik dzietności wyniósł 1,3, co oznacza, że na 100 kobiet w wieku rozrodczym (15-49 lat) przypadało ok. 130 urodzonych dzieci⁷. Jest to niewystarczający poziom do prostej zastępowalności pokoleń warunkującej nie tylko rozwój, ale przede wszystkim przetrwanie społeczeństwa.

Narodowa Rada Ludnościowa wskazuje także na proces starzenia się społeczeństwa. Jest to związane ze zmniejszającą się, od początku tego stulecia, liczbą dzieci i młodzieży. W 2000 roku udział dzieci i młodzieży w ogólnej liczbie mieszkańców Polski wyniósł 24,4%, a w roku 2012 już tylko 18,3%⁸. Zmiana struktury wiekowej ludności spowodowała, że rok 2012 jest pierwszym, w którym zaczęła zmniejszać się liczebność zasobów pracy (kobiety w wieku 18-59 i mężczyźni w wieku 18-64 lat)⁹.

Jak pokazują powyższe dane, Polska znajduje się w sytuacji poważnego kryzysu demograficznego. Świadomość tej sytuacji zaczyna być istotnym tematem nie tylko w kręgach naukowców, ale także mediów, polityków, samorządowców. Tak dramatyczna sytuacja wymaga także szukania rozwiązań i podejmowania prób odnowienia kapitału ludzkiego w Polsce. W związku z tym pojawiają się nowe programy polityki rodzinnej/prorodzinnej¹⁰, formułowane na różnych poziomach organizacji państwa (kraju, województwa, powiatu, gminy).

Na poziomie europejskim polityka prorodzinna obejmuje sześć głównych obszarów, którymi są:

⁴ Rządowa Rada Ludnościowa, *Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2011-2012*, Warszawa 2012, s. 8.

⁵ Tamże.

⁶ GUS, *Podstawowe informacje o rozwoju demograficznym Polski do 2013 roku*, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/L_podst_inf_o_rozwoju_dem_pl_do_2013.pdf [dostęp 31.03.2014].

⁷ Tamże.

⁸ Rządowa Rada Ludnościowa, *Sytuacja demograficzna Polski...*, dz. cyt., s. 11.

⁹ Tamże, s. 12.

¹⁰ Terminy polityka prorodzinna i rodzinna w niniejszym artykule są używane zamiennie.

1. Redukcja ubóstwa i poprawa dochodów – instrumenty kierowane do rodzin o niskich dochodach z dziećmi.
2. Kompensacja kosztów wychowania i opieki nad dzieckiem – instrumenty wyrównujące status ekonomiczny rodzin z dziećmi i bez dzieci (zasiłki na dzieci).
3. Wspieranie zatrudnienia – realizowane głównie przez trzy instrumenty: urlopy macierzyńskie i wychowawcze z gwarancją świadczeń i późniejszego zatrudnienia, zapewnienie opieki dla dzieci umożliwiającej powrót do pracy (żłobków, elastycznych godzin pracy itp.), system podatkowy ułatwiający decyzję o powrocie do pracy.
4. Zapewnienie zasady równości płci przy decyzjach o urodzeniu dziecka i sprawowaniu opieki nad nim (podział obowiązków).
5. Wspieranie rozwoju dzieci we wczesnych fazach rozwojowych.
6. Podniesienie stopnia dzietności głównie w kontekście starzejącego się społeczeństwa i nieuchronnych negatywnych procesów demograficznych¹¹.

Należy podkreślić, że praktycznie wszystkie z wymienionych zadań polityki rodzinnej przyczyniają się do zwiększenia liczby urodzin dzieci, a tym samym zwiększenia poziomu dzietności. Istotne jest wprowadzenie do polityki prorodzinnej zagadnień związanych z ochroną małżeństwa i rodziny, przygotowania młodzieży do podejmowania ról małżonka i rodzica czy kształtowania odpowiednich postaw kulturowych związanych z rodziną, posiadaniem dzieci.

Jedną z recept na poważny kryzys demograficzny jest wspieranie i rozwój rodzin wielodzietnych. W sytuacji, kiedy poziom dzietności nie gwarantuje zastępowalności pokoleń, tylko zwiększenie liczby urodzeń powyżej dwójki dzieci może tę sytuację poprawić. Można stwierdzić, że środkiem, który prowadzić będzie do odwrócenia niekorzystnej tendencji, jest promocja i wspieranie rodzin wielodzietnych lub stworzenie mechanizmów pozwalających na szeroką imigrację do Polski mieszkańców z innych krajów. Jednym z instrumentów, mającym wspierać rodziny wielodzietne, jest Karta Dużej Rodziny (KDR).

II. CZYM JEST KARTA DUŻEJ RODZINY?

Można stwierdzić, że nie istnieje jedna obowiązująca definicja KDR. W opracowaniu przygotowanym przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej brzmi ona następująco: „Samorządowa Karta Dużej Rodziny jest definiowana jako ze-

¹¹ O. Thevenon, *Family Policies in OECD: A Comparative Analysis*, "Population and Development Review" 2011, nr 37 (1), s. 58-60.

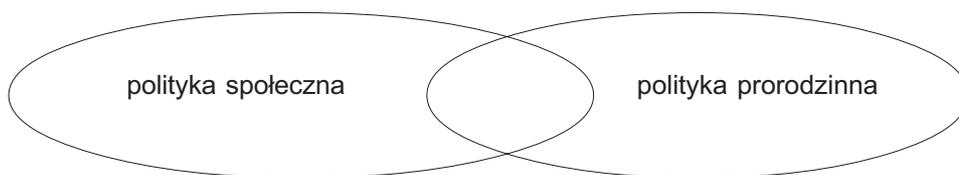
spół działań mających na celu wsparcie materialne rodzin ze szczególnym uwzględnieniem rodzin wielodzietnych. W praktyce najczęściej są to zniżki na korzystanie z usług (zarówno podmiotów komunalnych, jak i prywatnych) dla rodzin z określoną liczbą dzieci”¹². Podobna definicja została zaproponowana w dokumencie opracowanym przez Kancelarię Prezydenta RP: „Karta Dużej Rodziny (KDR) – tak określa się jedno z rozwiązań polityki rodzinnej, dzięki któremu rodziny wielodzietne mają prawo do ulg, zniżek i zwolnień z opłat za korzystanie z wybranych usług i przy zakupie towarów u sprzedawców, którzy włączyli się w program”¹³.

Głównym celem KDR rodziny, który pojawia się w prezentowanych definicjach, jest wsparcie materialne rodzin. Oczywiście jest to cel ważny, uwzględniający fakt, że ponad 30% rodzin wielodzietnych żyje poniżej minimum egzystencji¹⁴. Rodzi się jednak pytanie, czy nie mamy do czynienia z jednym z podstawowych błędów przy konstrukcji instrumentów polityki rodzinnej.

Należy dokonać rozróżnienia, czym jest polityka rodzinna/prorodzinna, a czym polityka społeczna. Ta ostatnia będzie odnosiła się do szeroko rozumianej pomocy społecznej, pracy z osobami, rodzinami będącymi w kryzysie, doświadczającymi różnych trudności życiowych. Obejmuje ona osoby, których dochody nie przekraczają progu dochodowego warunkującego możliwość przyznania pomocy. Tradycyjnie też pomoc ta jest nastawiona na osoby, rodziny, które są dotknięte np. przez: alkoholizm, przemoc, ubóstwo, bezrobocie, poważne problemy opiekuńczo-wychowawcze, niepełnosprawność.

Czym różni się polityka społeczna od prorodzinnej? Obejmuje ona wszystkie rodziny, niezależnie od wysokości uzyskiwanych dochodów, jest nastawiona na profilaktykę, demografię, a nie jedynie na próby zmierzenia się z trapiącymi je poważnymi problemami.

Przedstawiając na wykresie zależność, otrzymujemy następujący diagram:

¹² Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, *Jak wprowadzić Kartę Dużej Rodziny. Poradnik dla jednostek samorządu terytorialnego*, Warszawa 2013, s. 7.

¹³ Kancelaria Prezydenta RP, *Karta Dużej Rodziny w Polsce i wybranych krajach*, Warszawa 2013, s. 6.

¹⁴ E.A. Bronisławska, *Wielodzietność we współczesnych rodzinach polskich*, Poznań-Opole 2010, s. 32.

Karta Dużej Rodziny jest instrumentem, który sytuuje się w części wspólnej. Dotyczy zarówno rodzin, które korzystają ze wsparcia (materialnego, pracy socjalnej) pomocy społecznej, jak i tych, które nie potrzebują wsparcia instytucjonalnego.

Formułując definicję KDR, trzeba uwzględnić to rozróżnienie. Przyjęcie założenia, w którym KDR jest definiowana jedynie jako system ulg i zniżek, może sprawić, że instrument ten będzie ułatwiał życie wyłącznie rodzinom, które borykają się z trudnościami finansowymi. Może powodować także niebezpieczeństwo utrwalania stereotypu, w którym rodziny wielodzietne oczekują jedynie wsparcia finansowego, przyjmując postawę biernej absorpcji środków wypracowanych przez pozostałą część społeczeństwa. Receptą na przełamanie takiego stereotypu będzie rozszerzenie znaczenia KDR i celów stawianych przed tym instrumentem.

Dobrze skonstruowany instrument, jakim jest karta, powinien obejmować obydwa zakresy skierowane zarówno do osób, które są pod opieką systemu pomocy społecznej (polityki społecznej i polityki prorodzinnej), jak i do tych, które z takiej pomocy nie korzystają (objętych tylko polityką prorodziną).

Karta Dużej Rodziny jest zjawiskiem nowym, jej zakres i opis jest w fazie kształtowania. Ogólna, opisowa definicja Karty mogłaby brzmieć jednak następująco: KDR to jeden z instrumentów polityki prorodzinnej mający na celu wsparcie i promocję rodzin z przynajmniej trójką dzieci. Karta Dużej Rodziny jest instrumentem zawierającym następujące elementy skierowane do rodzin wielodzietnych:

- 1) wsparcie materialne
 - a) zniżki na korzystanie z oferty instytucji samorządowych, np. niższe ceny biletów do teatrów, na baseny,
 - b) zniżki na korzystanie z usług samorządów, np. opłaty za przedszkola, wywóz śmieci, opłaty za wodę,
 - c) zniżki na zakup usług i towarów w podmiotach gospodarczych będących partnerami w KDR, np. upusty na zakupy w sklepach, punktach usługowych – fryzjerskich, lekarskich, edukacyjnych,
 - d) darmowe przekazanie usług lub towarów przez instytucje samorządowe, podmioty gospodarcze oraz organizacje pozarządowe, np. darmowe wejściówki na imprezy sportowe, kulturalne, edukacyjne,
- 2) wsparcie pozafinansowe
 - a) umożliwienie uczestnictwa w imprezach organizowanych przez partnerów programu (samorządowych, biznesowych, pozarządowych),
 - b) ułatwienie dostępu do specjalistów z zakresu medycyny, poradnictwa, terapii,
 - c) umożliwienie uczestnictwa w projektach dedykowanych rodzinom wielodzietnym, np. kluby dla rodzin wielodzietnych, randki dla rodziców, warsztaty dla dzieci i młodzieży,

- 3) koordynację i wsparcie procesów integracji środowiska rodzin wielodzietnych
 - a) umożliwienie odkrywania i wzmacniania tożsamości rodzin jako rodzin wielodzietnych,
 - b) stworzenie przestrzeni materialnej i mentalnej do integracji dużych rodzin,
 - c) umożliwienie spotkań rodzin wielodzietnych, wymiany doświadczeń, tworzenie grup samopomocowych,
 - d) budowanie środowiska rodzin wielodzietnych przez inicjowanie nowych form stowarzyszeń,
 - e) wzajemne wspieranie rodzin,
 - f) angażowanie rodzin wielodzietnych w działania na rzecz społeczności lokalnej, np. konsultacje, zaangażowanie w budżet partycypacyjny, wspólne działania: rodzin, samorządu, biznesu i organizacji pozarządowych,
- 4) promocję dużych rodzin
 - a) kampanie społeczne dotyczące problemów demograficznych i udziału rodzin wielodzietnych w ich rozwiązaniu,
 - b) przełamanie stereotypu rodziny wielodzietnej jako rodziny dysfunkcyjnej,
 - c) wprowadzenie do dyskursu społecznego tematyki dużych rodzin.

III. HISTORIA KARTY DUŻEJ RODZINY

Pierwsze ulgi dla rodzin wielodzietnych pojawiły się w Francji. Od 1921 roku funkcjonuje tam Karta Licznej Rodziny. Została ona wprowadzona przez kolej francuską i dotyczyła głównie zniżek na przejazdy komunikacyjne. Przewidywała ulgi dla rodzin mających przynajmniej trójkę dzieci. Ciekawym rozwiązaniem, które zostało zaproponowane, jest korelacja między wielkością ulgi a liczbą dzieci w rodzinie (im więcej dzieci, tym większa ulga). Rozwiązanie to z powodzeniem funkcjonuje do dnia dzisiejszego, przy czym karta w obecnym kształcie obejmuje nie tylko zniżki komunikacyjne, ale także m.in. u partnerów biznesowych, np. sieci sklepów. Idea KDR została przeniesiona również do innych krajów, takich jak: Austria, Włochy, Luksemburg, Belgia czy Niemcy.

Pierwsza KDR w Polsce została uchwalona w 2005 roku we Wrocławiu. Kolejnymi miastami, które wprowadziły KDR, były Grodzisk Mazowiecki, Tychy, Sandomierz. Należy podkreślić, że wprowadzanie na szerszą skalę samorządowych kart rozpoczęło się dopiero w 2012 roku. Wcześniej KDR wprowadziło zaledwie kilka samorządów.

W kwietniu 2014 roku planowane jest wprowadzenie ogólnopolskiej karty dużej rodziny, która w znaczący sposób może przyczynić się do rozwoju kart

w Polsce. Karty Dużej Rodziny są obecnie wprowadzane na czterech poziomach: ogólnopolskim, wojewódzkim, powiatowym i gminnym.

Poniżej zostanie zaprezentowany model wdrożenia KDR na poziomie gminy na przykładzie Torunia. Jest to szczególny przypadek w skali Polski. Implementacja KDR opiera się na współdziałaniu samorządu i organizacji pozarządowej. Takie rozwiązanie pokazuje wiele zalet, ale i trudności związanych z organizacją i upowszechnianiem karty na poziomie poszczególnych gmin.

IV. KARTA DUŻEJ RODZINY W TORUNIU – PRZYKŁAD WSPÓŁDZIAŁANIA SAMORZĄDU I ORGANIZACJI POZARZĄDOWEJ

Informator przygotowany przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej wskazuje, że KDR może być realizowana przez jednostki organizacyjne samorządu lokalnego, takie jak: referaty ds. społecznych, samodzielne stanowiska ds. społecznych lub ośrodki pomocy społecznej¹⁵. Jest także wskazany przypadek powierzenia realizacji projektu organizacji pozarządowej: Fundacji Nadzieja dla Rodzin.

Każde z wymienionych rozwiązań ma zalety i wady. Umiejscowienie obsługi KDR w ośrodku pomocy społecznej powoduje, że wiele rodzin, które nie korzystają z pomocy społecznej, nie będzie chciało identyfikować się z instytucją, która kojarzy się w większości społeczności lokalnych z rodzinami dysfunkcyjnymi. Może także nastąpić wzmocnienie stereotypu, w którym wielodzietność jest łączona z patologią, niezaradnością życiową czy chęcią życia „na garnuszku państwa”. Zaletą takiego rozwiązania jest mniejszy koszt obsługi, który może być wpisany w kolejne obowiązki np. pracowników socjalnych. Programy prowadzone przez pomoc społeczną pozwalają na szybkie zaangażowanie do programu rodzin wielodzietnych, które są klientami ośrodka pomocy społecznej.

Umiejscowienie obsługi karty w wydziałach np. społecznym w urzędzie miasta lub w jednostkach podległych, takich jak miejski zakład komunikacji, pozwala na uniknięcie skojarzenia karty z pomocą dla rodzin – klientów pomocy społecznej. Wydaje się to optymalnym rozwiązaniem pod warunkiem, że karta pozostaje jedynie na poziomie zniżek i ulg, a w urzędzie pracują osoby, które rozumieją i potrafią zdiagnozować oczekiwania rodzin wielodzietnych.

Trzecie rozwiązanie jest powiązane z zaangażowaniem partnera społecznego, np. organizacji pozarządowej. Zostało wdrożone w Toruniu. Jego zaletą jest połączenie działań trzech sektorów: samorządowego, pozarządowego i biznesowego, na rzecz rodzin wielodzietnych.

¹⁵ Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, *Jak wprowadzić Kartę Dużej Rodziny. Poradnik dla jednostek samorządu terytorialnego*, Warszawa 2013, s. 38.

Dużą zaletą jest zaangażowanie w tworzenie i prowadzenie programu osób najbardziej nim zainteresowanych, czyli rodzin wielodzietnych. W Toruniu program powstawał przy udziale rodzin i dlatego jest dopasowany do ich potrzeb i oczekiwań. Takie podejście jest zgodne z zasadą empowerment, która podkreśla wagę współodpowiedzialności za projekt, podejmowane działania ze strony odbiorców¹⁶.

Program opiera się na dwóch filarach. Jeden stanowi zespół zniżek i ulg, a drugi to projekty skierowane do rodzin, promujące je, ale także wspierające w codziennym funkcjonowaniu. Do programu w okresie od listopada 2012 do marca 2014 roku przystąpiło 68 partnerów oferujących na swoje usługi lub produkty zniżki. Wśród nich znalazło się 15 partnerów udzielających rabatów na zakupy (Makro Cash&Cary, kwaciarnie, księgarnie, restauracje, optycy), 12 oferujących różnego rodzaju usługi (ubezpieczenia, remonty, obsługę księgową, prawną, serwis fotograficzny), 10 działających w obszarze edukacji (szkoły, przedszkola, szkoły językowe, szkoły jazdy), 14 zakwalifikowanych do kategorii sport i wypoczynek (szkółka piłkarska, sale zabaw, dom wczasowy, baseny) oraz 17 instytucji prowadzonych przez samorząd miasta (teatr, muzea, orkiestra symfoniczna, kluby sportowe).

W czasie wdrażania programu KDR prowadzone są badania rodzin wielodzietnych, które składają wniosek o wydanie karty. Przygotowana została ankieta, która jest wypełniana przez jednego dorosłego członka rodziny, na ogół ojca lub matkę. W ten sposób pozyskano 323 prawidłowo wypełnione ankiety.

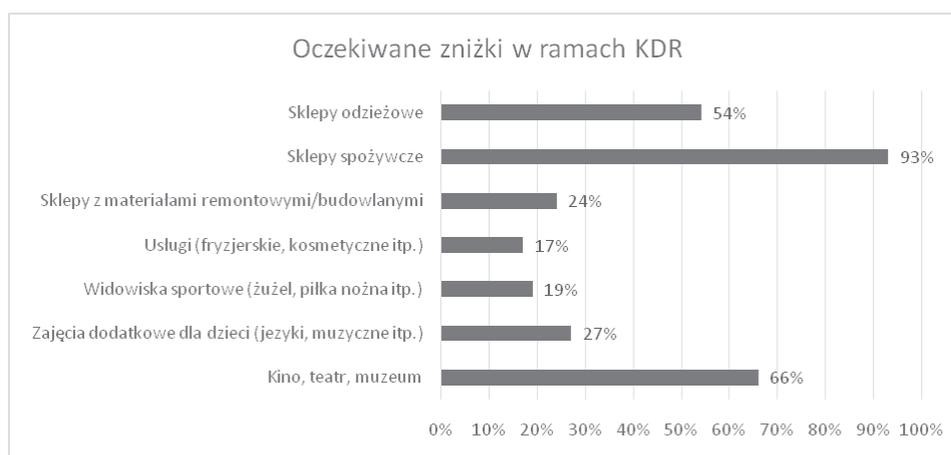
Badanie pokazało, że rodziny oczekują uzyskiwania zniżek związanych z zabezpieczeniem podstawowych potrzeb, a dopiero w dalszej kolejności korzystania z dóbr kulturalnych czy rekreacyjnych. Odpowiedzi uzyskane od respondentów zaprezentowano na wykresie 1.

Realizacja programu przez organizację pozarządową pozwala na uzyskiwanie dodatkowych rezultatów. Współpraca ogranicza się nie tylko do udzielenia zniżek. Wielu partnerów jest zaangażowanych w różne przedsięwzięcia na rzecz rodzin, np. restauracja organizuje darmowe warsztaty kulinarne, firma ubezpieczeniowa kurs pierwszej pomocy, księgarnia sponsoruje materiały do języka angielskiego, szkoła jazdy bezpłatne warsztaty na temat bezpieczeństwa i jazdy samochodem.

Ta część programu musi być niewątpliwie rozwijana. Istotne jest wskazanie na konieczność zmiany postrzegania programu przez partnerów z sektora biznesowego. Początkowo widzieli udział w programie jako formę wsparcia dla rodzin wielodzietnych, działania typu charytatywnego. Po pierwszych miesiącach funkcjonowania programu wielu z nich zwiększyło liczbę klientów (sklepy spożywcze, księgarnie, np. w okresie zakupu podręczników) i postrzega program nie

¹⁶ R. Adams, *Social Work and Empowerment*, New York 2003, s. 121.

Wykres 1
Oczekiwane zniżki w ramach KDR
(N = 323, każdy z respondentów mógł wybrać 3 pozycje)

Źródło: Opracowanie na podstawie badań własnych.

tylko w wymiarze wsparcia rodzin, ale także na zasadzie transakcji „win-win”, jako sposób na zwiększenie obrotów i zysków.

Drugim filarem programu jest rozszerzenie KDR do projektu promującego i wspierającego rodziny wielodzietne w społeczności lokalnej. W jego ramach organizowane są kampanie wizerunkowe, konferencje pozwalające na zmianę społecznego odbioru rodzin wielodzietnych. Bardzo ważnym elementem jest stały kontakt z mediami, które zaczynają dostrzegać pozytywne i godne pokazania przykłady rodzin z większą liczbą dzieci.

Program KDR w Toruniu został bardzo mocno poszerzony. Wynika to z badań oraz codziennego wsłuchiwanie się w głos rodziców i dzieci z rodzin. Zaproponowane zostały różne dodatkowe zajęcia dla dzieci, rodziców oraz całych rodzin. W pytaniu o oczekiwania rodzin pojawiły się wyniki, które przedstawiono na wykresie 2.

Jak pokazuje wykres, najbardziej oczekiwane były zajęcia sportowe, taneczne oraz językowe. Bardzo nisko oceniono zapotrzebowanie na grupy wsparcia, zajęcia dla rodziców oraz korepetycje dla dzieci. Taki układ potrzeb jest preferowany przez rodziny korzystające z pomocy społecznej oraz będące poza systemem pomocowym. Pierwotne plany dotyczące rozszerzania programu kierowane były w stronę warsztatów kompetencji rodzicielskich, grup wsparcia. Jak się okazało, potrzeby wskazywane przez urzędników nie przystawały do oczekiwań rodziców i dzieci. Przy konstrukcji programu na lata 2014-2016 zostały połączone cele instytucji i rodzin. Uwzględniono uruchomienie darmowej szkoły językowej (objęła 140 dzieci), ale także zajęć dla rodziców (w ramach ich pedagogii-

Wykres 2
Oczekiwane zajęcia w ramach KDR
(n=323, można było wskazać więcej niż jedną pozycję)

Źródło: Opracowanie na podstawie badań własnych.

zacji). Rozszerzono także katalog wydarzeń i spotkań umożliwiających wspólne, w rodzinach, spędzanie czasu (zajęcia sportowe, seanse filmowe, festyny).

W rozmowach i prowadzonych wywiadach pogłębionych z małżonkami z rodzin wielodzietnych wielokrotnie pojawiała się tęsknota za możliwością spędzania czasu tylko jako małżonkowie, bez dzieci. Rozmowy te zaowocowały projektem „Zakochani w rodzinie”, który umożliwia randkę rodzicom (kawiarnie, kino itp.), podczas gdy ich dziećmi opiekują się pracownicy fundacji. Współdziałanie samorządu lokalnego i organizacji pozarządowych przyczynia się do powstawania nowych inicjatyw, ciągłego rozwoju projektu i dostosowywania go do potrzeb i oczekiwań rodzin.

Kolejną zaletą współdziałania z organizacją pozarządową we wdrażaniu KDR jest integracja środowiska rodzin wielodzietnych i tworzenie nieformalnych relacji pomiędzy nimi. W przypadku kiedy operatorem KDR jest urząd lub podlega mu jednostka, dużą trudność stanowi integrowanie rodzin wokół instytucji. Nie jest to naturalne miejsce spotkań, wymiany doświadczeń czy rozmów. Takim miejscem może stać się natomiast placówka, w której prowadzi działalność organizacja pozarządowa. Trzeba podkreślić, że poczucie posiadania „swojego” miejsca przez rodziny wielodzietne to nie tylko kwestia budynku, ale także personelu, który w ramach swojej misji jest nastawiony na pomoc i wsparcie dla uczestników projektu.

Inną korzyścią, jaką może odnieść samorząd ze zlecenia prowadzenia karty, jest pozyskiwanie dodatkowych środków na wspieranie i promocję dużych rodzin. Samorząd ze względu na uwarunkowania prawne nie może przyjmować wsparcia od partnerów programu czy pozyskiwać funduszy z konkursów, środków zewnętrznych skierowanych do organizacji pozarządowych. Takie możliwo-

ści mają organizacje pozarządowe. Trzeba też podkreślić, że wiele firm chętniej podejmuje współdziałanie z organizacją pozarządową niż samorządem.

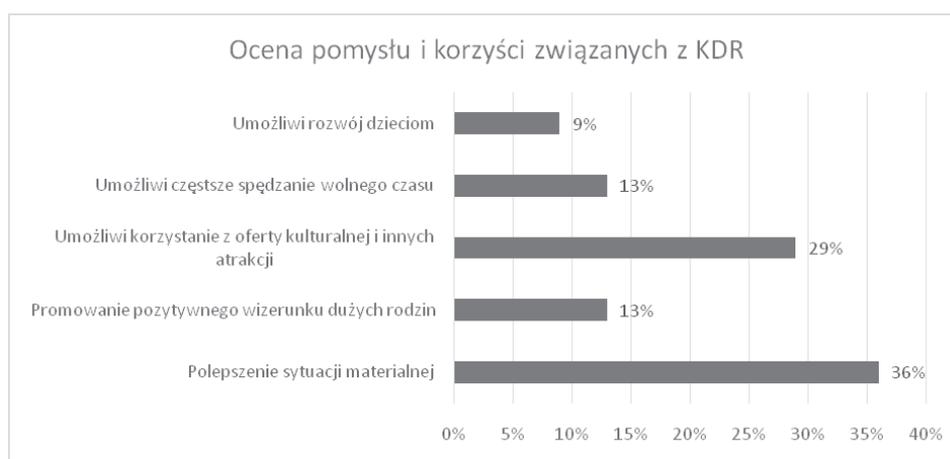
Zlecenie prowadzenia karty organizacji pozarządowej niesie także za sobą trudności. Jest to odrębna instytucja i w związku z tym konieczna jest dobra współpraca i współdziałanie. Niewątpliwie prowadzenie KDR jest łatwiejsze, kiedy jej obsługa jest umieszczona wewnątrz instytucji samorządowej. Należy także podkreślić, że samorząd i organizacje pozarządowe działają w inny sposób, na podstawie odrębnych przepisów. Inne są także przyczyny powołania organizacji i samorządów. Prowadzenie KDR nie jest zadaniem łatwym. Wymaga znajomości przepisów, np. ustawy o ochronie danych osobowych. Dlatego organizacje, które mogłyby podjąć się zadania prowadzenia karty, muszą mieć odpowiedni potencjał.

Zlecenie KDR organizacji powoduje także, że w sferze wizerunkowej gmina, powiat musi „podzielić się” przywilejem prowadzenia projektu z innym podmiotem bezpośrednio odpowiedzialnym za kartę. Przy dobrej współpracy i rozumieniu, że projekt stanowi przede wszystkim wsparcie i promocję rodzin, nie powinno to stanowić problemu, jednak szczególnie w kontekście wyborów samorządowych taka trudność może się pojawić.

Podsumowując opis KDR, warto oddać ponownie głos rodzinom, które zaangażowały się w projekt. Postawiono im pytanie, jak oceniają pomysł KDR. W jednym z pytań respondenci zostali poproszeni o ocenę pomysłu wdrożenia KDR w Toruniu i korzyści, jakie może takie rozwiązanie przynieść ich rodzinom. Wyniki ankiety zaprezentowano na wykresie 3.

Wykres 3

Ocena pomysłu i korzyści związanych z wprowadzeniem KDR (n=323)

Źródło: Opracowanie na podstawie badań własnych.

Uzyskane wyniki pokazują, że osoby przystępujące do programu są zadowolone z takiego rozwiązania. Za istotne korzyści programu uważają wsparcie materialne w postaci ulg i zwiększenie dostępu do oferty kulturalnej miasta i innych atrakcji związanych z wprowadzaniem KDR. Dane przedstawione powyżej dobrze ilustrują wypowiedzi poszczególnych uczestników¹⁷:

„Jest to bardzo dobry pomysł na promocję rodzin wielodzietnych” (ojciec 4 dzieci).

„Jest to duża pomoc i wsparcie dla takich rodzin jak moja. Spełnia w pewien sposób marzenia dla naszych pociech” (matka 3 dzieci).

„To dobry pomysł bo uwzględnia odmienną codzienność funkcjonowania rodzin z dużą ilością dzieci” (matka 3 dzieci).

„Uważam, że to dobry pomysł. Karta Dużej Rodziny na pewno pozwoli wielu ludziom nie czuć się obywatelami drugiej kategorii” (matka 5 dzieci).

PODSUMOWANIE

Rodziny, które uczestniczą w programie KDR, są zadowolone z takiej inicjatywy. Część z nich docenia, że po raz pierwszy rodziny wielodzietne są zauważone przez samorządy, administrację rządową, Kancelarię Prezydenta RP. Szczególnie podkreślają to rodziny, które nie są objęte wsparciem ośrodków pomocy społecznej.

Formułowane są także obawy, czy KDR nie zastąpi szerokiej i długofalowej polityki prorodzinnej w naszym kraju. Karta jest ważnym instrumentem polityki prorodzinnej, szczególnie w wymiarze promocyjnym rodzin, ale nie zastąpi programów, które pozwolą na stabilizację finansową, organizacyjną rodzin, a także zmienią kulturowe spostrzeganie wielodzietności. Droga do kojarzenia dużych rodzin z dobrem narodowym, najbardziej pożądanym modelem życia w naszym kraju jest długa i bez systemowego wsparcia nie doprowadzi do celu, jakim jest osiągnięcie odpowiedniego do wystąpienia zastępowalności pokoleń poziomu dzietności.

SUMMARY

The article presents the issues of the Large Families Card, as one of the solutions of a complementary, combining area of family and social policy. The mechanisms influencing the effectiveness of the instrument were recognized in the context of the analysis of demographic data relative to societal expectations of customers, expressed by the concept of empowerment.

¹⁷ Źródło: badania własne prowadzone z rodzinami uczestniczącymi w projekcie wspierania rodzin wielodzietnych w Toruniu w 2014 r.

In the context of the research the new definition of the Large Family Card was presented. The exemplification of the Large Family Card implementation was based on the city of Torun. This is the only place in Poland where LFC is put into practice in cooperation between local authorities and NGO.

Keywords

Large Family Card, large family, family policy

BIBLIOGRAFIA

- Adams R., *Social Work and Empowerment*, New York 2003.
- Balcerzak-Paradowska B., *Rodziny wielodzietne w Polsce: teraźniejszość i przyszłość*, Warszawa 1997.
- Bronisławska E.A., *Wielodzietność we współczesnych rodzinach polskich*, Poznań-Opole 2010.
- Deskur P., *Pomoc społeczna rodzinie wielodzietnej*, w: *Rodzina – Etyka – Małżeństwo*, red. R. Horodeński, E. Ozorowski, Białystok 2005, s. 149-173.
- GUS, *Podstawowe informacje o rozwoju demograficznym Polski do 2013 roku*, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/L_podst_inf_o_rozwoju_dem_pl_do_2013.pdf [dostęp 31.03.2014].
- Kancelaria Prezydenta RP, *Karta Dużej Rodziny w Polsce i wybranych krajach*, Warszawa 2013.
- Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, *Jak wprowadzić Kartę Dużej Rodziny. Poradnik dla jednostek samorządu terytorialnego*, Warszawa 2013.
- Rządowa Rada Ludnościowa, *Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2011-2012*, Warszawa 2012.
- Thevenon O., *Family Policies in OECD: A Comparative Analysis*, "Population and Development Review" 2011, nr 37 (1), s. 57-87.